

2020 • SEPTEMBER

MARIËNBURG

JAAR 37 • 04

MAGAZINE

VAN EN VOOR KRITISCH KATHOLIEKEN

'MINI-SPECIAL' HANS KÜNG

DE IDEEËN VAN TEILHARD DE CHARDIN

RELIGIEUS OF SECULIER

BETEKENIS KLEINE GELOOFGEMEENSCHAPPEN

COL OF ON

MARIËNBURG MAGAZINE VAN
EN VOOR KRITISCH KATHOLIEKEN
IS EEN UITGAVE VAN MARIËNBURG,
VERENIGING VAN KRITISCH
KATHOLIEKEN, EN VERSCHIJNT
VIJF MAAL PER JAAR. OVERNAME
VAN ARTIKELLEN IS TOEGESTAAN NA
OVERLEG MET DE REDACTIE.

© 2020 MARIËNBURG
ISSN1878-8734

WEBSITE

www.marienburgvereniging.nl

REDACTIE

eindredacteur: Arthur van Tongeren
redacteuren:
Ad Krijnen
Jacques van Leeuwen
Ria Schoenmakers – van Osch

REDACTIE-SECRETARIAAT

Lidy Verdegaal
redactie@marienburgvereniging.nl

VORMGEVING

N-ything Design, Boxmeer

DRUK

Rekafa drukkers, Venlo

LIDMAATSCHAP / ABONNEMENT

Lidmaatschap van Mariënborg inclusief
abonnement op Mariënborg Magazine:
€ 35,- per jaar.

Abonnement zonder lidmaatschap:

€ 25,- per jaar.

Proefabonnement: 3 nr's voor € 15,-

Losse nummers: € 5,-

Aanmelden bij het secretariaat of via de
website.

IBAN: NL77 RABO 0329 9215 68

BIC-code: NLRABO2U

Mariënborg is ANBI erkend.

BESTUUR MARIËNBURG

Harrie van den Akker, voorzitter,
06-48590171

Ed Schreurs, lid, 0499-376480

Michel Besnard, lid, 040-2810073

Riet Bos, penningmeester, 06-43928591

Nicole Buijtendijk, secretaris, 030-2751989

bestuur@marienburgvereniging.nl

SECRETARIAAT

Het Fort 29

5581 AB Waalre

040-8442967

secretariaat@marienburgvereniging.nl

04

IN UW SPREKEN MOET JA JA ZIJN EN
NEE NEE!

Bij de theologische nalatenschap van de Zwitserse
theoloog Hans Küng | HERMANN HÄRING

07

KLEIN BRIEFJE, GROOT NIEUWS

AD KRIJNEN

08

ZÓ DAT DE GEWONE MAN HET SNAPT

De pastorale motivatie onder de theologie van
Hans Küng | HERMANN HÄRING

12

FOTO-IMPRESSIE TÜBINGEN

MICHEL BESNARD

13

RELIGIEUS OF SECULIER

RIA SCHOENMAKERS - VAN OSCH

16

BETEKENIS VAN KLEINE
GELOOFGEMEENSCHAPPEN

JUUT MEIJER

20

(R)EVOLUTIONAIR DENKEN

De ideeën van Pierre Teilhard de Chardin

(1881 - 1955) | HENK HOGEBOOM VAN BUGGENUM

EN VERDER...

15 Erik Jurgens: 'Apostolische' successie

23 Kritische schrijvers

24 Huub Schumacher: Een opmerkelijke vorm van

parochievernieuwing

REDACTIE STOPT EIND 2020

De huidige redactie van Mariënborg Magazine is bezig aan haar laatste klussen. Tot en met het decembernummer van dit jaar zal zij het Magazine invulling geven en verzorgen. Mede door het wegvallen de laatste jaren van ervaren leden en de leeftijd van de huidige leden is dit besluit weloverwogen genomen. Het is niet gelukt om binnen Mariënborg nieuwe redacteurs te vinden. Met de huidige kleine bezetting wordt het een te grote inspanning om elke editie te vullen met relevante artikelen van voldoende niveau. We wilden als redactie niet dat de kwaliteit die u van ons gewend bent achteruit zou gaan. Bij dezen bedanken we u voor alle blijken van waardering die we de afgelopen jaren van u mochten ontvangen.

Redactie Mariënborg Magazine

- VERSPREID MARIËNBORG MAGAZINE ONDER UW FAMILIE, VRIENDEN EN KENNISSEN
- ALS LID KUNT U EENS EEN PROEFNUMMER LATEN TOESTUREN NAAR EEN BELANGSTELLEND
- GEEF EENS EEN ABONNEMENT CADEAU

Het eerstvolgende nummer verschijnt december 2020. Bijdragen uiterlijk 3 november aan het redactie-adres.

ONSTUITBAAR LICHT

We leven in verwarrende tijden. De verwarring is wellicht groter dan ooit, al is het maar vanwege alle nepnieuws dat zich dankzij de sociale media ongebreideld verspreidt, om nog maar te zwijgen van de vreemdste complottheorieën die de ronde doen. Ook sommige presidenten roepen en doen maar wat, zaaien verdeeldheid en zelfs haat, en vergeten dat wie wind zaait, storm zal oogsten. Ik denk dan aan Trump, Bolsonaro en Loekasjenko, met bijvoorbeeld hun ontkenningen van de ernst van het coronavirus. Weliswaar aan de macht gekomen door verkiezingen gingen zij al snel op in een eigen 'bubble' vol van hun eigen alternatieve waarheid. Sterke mannen met een (te) simpele boodschap die de wereld naar hun hand willen zetten, met een wapen in de hand.

Gelukkig zijn er ook ware leiders – goede herders, in de woorden van Johannes 10 – die hun hart laten speken en wonderen verrichten. De geijkte voorbeelden zijn natuurlijk Mahatma Gandhi en ds. Martin Luther King. Maar ook nu zijn zij er: ik denk aan domineesdochter Angela Merkel die in 2015 de gevleugelde woorden sprak: 'Wir schaffen das'. Ik denk aan de geweldloze Svetlana Tikhonovskaya: zij beloofde veiligheids- en wetshandhavers vergeving voor hun meedogenloze optreden als zij van kamp zouden wisselen. Ik denk aan ds. Theo Hetteema van het kerkasiel in de Haagse Bethelkerk. En aan de pas overleden bisschop Pedro Casaldáliga die het opnam voor de arme Braziliaanse boeren en opstond tegen de misdaad van de ontbossing. Ze zijn er nog, die ware leiders. Heel vaak geïnspireerd en bewogen door hun geloof in God en medemens.

Zulke ware leiders zijn de voorhoede van wat een wereldwijde beweging zou moeten worden, die opkomt voor gerechtigheid, vrede, en behoud van de aarde. Mariënborgers zouden zich in zo'n beweging kunnen of liefst moeten herkennen, zoals de Emmaüsgangers Jezus herkenden in het breken van het brood. Op weg gaan naar en voor een betere wereld is dan het devies. Niet blijven treuren, als diezelfde Emmaüsgangers, over vervlogen vergezichten. Want als gelovige in beweging kun je veel doen, bovenal in je eigen omgeving. Onderzoek heeft uitgewezen dat Nederlanders die zich rekenen tot een religieuze stroming of groepering en regelmatig religieuze diensten bijwonen, vaker maatschappelijk actief zijn dan niet-kerkgangers. Zij doen er toe.

Soms breekt Zijn Licht in mensen door, onstuitbaar. Dat ook wij zulke mensen zijn en het goede doen.

TER-
ZIJ-
DE

“IN UW SPREKEN MOET JA
JA ZIJN EN NEE **NEE!**”

(MT 5,37)

BIJ DE THEOLOGISCHE NALATENSCHAP VAN DE
ZWITSERSE THEOLOOG HANS KÜNG

“Door grenzen heen breken”, met dit motto zou men het werk van Hans Küng kunnen samenvatten. Zelf sprak hij in de eerste delen van zijn memoires over *Bevochten Vrijheid* (2003) en *Omstreden Waarheid* (2008). Zo maakte hij zelf duidelijk dat hij zich een leven als theoloog niet kon voorstellen zonder dynamiek en voortstuwende geestdrift. Dat Rome en haar gehoorzame bisschoppen dit nooit wilden begrijpen, hoort tot de tragiek, maar ook tot de ijzeren consequentie van dit leven. In de zestiger jaren gaat hij uitdrukkelijk in discussie met het werk van Thomas More. Door deze man te beschrijven heeft hij zichzelf in vele opzichten gekarakteriseerd.

Küng werd in 1928 in het Duitstalig deel van Zwitserland geboren. Van 1948 tot 1955 studeerde hij aan de Gregoriana-universiteit in Rome filosofie en theologie. In die jaren genoot hij een hooggekwalificeerde opleiding, waarop de jezuïeten hun stempel hadden gedrukt. Tegelijk ontwikkelde hij een eerste innerlijke afstand tegenover het Romeinse machts-systeem. Hij sloot deze periode in 1957 af met een proefschrift over de Rechtvaardiging bij Karl Barth. Küng verwierf daarmee de geestdriftige instemming van deze protestantse theoloog en gold van toen af als leidende vernieuwer van de katholieke theologie. In het Tweede Vaticaans Concilie vond hij het eerste grote thema van zijn leven: de innerlijke vernieuwing van de katholieke kerk. De door dit concilie in gang gezette ingrijpende veranderingen werden in Nederland en andere landen veel intensiever meegemaakt dan in Duitsland. Hans Küng vond het daarom des te belangrijker dat de internationale theologie nu met één stem sprak en gemeenschappelijk de grote thema's van de vernieuwing operationaliseerde. Samen met Karl Rahner, Yves Congar en Edward Schillebeeckx richtte hij het internationale theologische tijdschrift *Concilium* op, dat decennialang spreekbuis van de vernieuwing bleef en door Rome van alle kanten bestreden werd. Hij stond in contact met collega's als Piet Schoonenberg en Frans Haarsma, leerde veel van de na-conciliaire Nederlandse vernieuwingsinitiatieven en genoot de vriendschap van de oecumenicus en latere kardinaal Jan Willebrands. Het sterkst voelde hij zich verbonden met Edward Schillebeeckx, wiens initiatieven hij vaak overnam en met wie hij al op het concilie nauw samenwerkte. Kritisch verder denkend in de lijn van de constitutie over de kerk *Lumen Gentium* – ook voorzichtig afstand nemend daarvan – schreef hij zijn boek *De Kerk* (1967). Dat kan ook vandaag nog gelden als vernieuwend en exegetisch gefundeerd standaardwerk over de innerlijke vernieuwing van de katholieke kerk.

In het begin van de zeventiger jaren ontwierp hij een narratieve, exegetisch verantwoorde christologie (*Christen zijn*, 1976). De methodische verantwoording daarvan toont grote overeenkomsten met Schillebeeckx' *Jezus, het verhaal van een levende*. Beide werken zijn van blijvende en uiterst belangrijke

betekenis voor de verdere ontwikkeling van de theologie in Europa. Beide boeken willen het dogmatisme van de neo-scholastiek principieel overwinnen, doordat zij de Bijbelse bronnen onvoorwaardelijk als uitgangspunt nemen en aan deze een principiële voorrang verlenen boven de latere dogmatische traditie.

Vervolgens licht Küng in *Bestaat God* (1978) de klassieke religiekritiek van de Nieuwe Tijd door: Hegel, Feuerbach, Marx, Freud en Nietzsche. Daarmee levert hij een standaardwerk af, waarop alle latere studies kunnen terugrijpen. Tegelijk bereidt hij met zijn concept van de 'innerlijke rationaliteit' een eerste weg voor naar een postmoderne gedachtewisseling met het geloof. Wel scheiden zich op dit punt ook de wegen van Küng en Schillebeeckx. Küng toont zich de nuchtere analyticus, die zowel bij eenduidige bevestiging als ontkenning geïnteresseerd is in een verstandelijk begrijpelijke geloofstaal. Schillebeeckx ontwikkelt zich tot de grondlegger van katholieke hermeneutiek die virtuoos weet te spelen met de talrijke vertogen en mogelijkheden van de taal en daarmee aan iedere theologische intolerantie het zicht op ingangen ontnemt. Zo openen zij beiden op verschillende wijzen wegen naar een geloof in een postmoderne tijd, dat zich heeft bevrijd uit de controle door het kerkelijk leergezag.

Maar meer open dan zijn collega confronteert Küng het Romeinse machts-systeem met de beslissende vraag: hoe staat het met de Romeinse aanspraken op onfeilbaarheid en primaat, die ons beroven van onze innerlijke autonomie en veel mensen dwingen tot dramatische geloofsconflicten? Pas na de verstikkend restauratieve periode van Johannes Paulus II en Benedictus XVI kan men Küngs bepaald profetische vraag uit het jaar 1970: *Onfeilbaar?* op de juiste waarde schatten. Maar weinig collega's hebben Küng indertijd verdedigd, omdat velen zijn vraag als achterhaald beschouwden. Zij hebben zich vergist, en de kerkelijke leiding heeft Küng het doorbreken van dit taboe nooit vergeven. Met Kerstmis 1979 werd hem de kerkelijke leerbevoegdheid ontnomen.

Dat was wel de diepste cesuur in het leven van Küng; in het tweede deel van zijn memoires *Omstreden waarheid* beschrijft hij de gebeurtenissen uitvoerig. Maar ongewild verschaften Rome en haar volgzaam leerlingen deze hun onwelgevallige zoon een geheel nieuwe vrijheid. Nog heel lang blijft *Concilium* zijn thuis. Hij geeft zijn vroegere vernieuwings-thema's nooit op, knoopt nauwere relaties aan met emancipatorische theologen dan men hem zou hebben willen toestaan en is altijd weer participant bij alle latere discussies. Daarmee levert hij het bewijs, dat men ook tégen Romeinse instemming in zijn reputatie als katholiek theoloog kan behouden, ook als

De theologische arbeid van Küng begon met de binnenkerkelijk-theologische vraag naar de Rechtvaardiging

men uit de katholieke faculteit in Tübingen verwijderd wordt.

Sinds 1980 concentreert Küng al zijn energie op het bestuderen van de wereldgodsdiensten; al gauw spreekt hij van de ‘grote oecumene’. Deze studies verricht hij nooit vanuit een afstandelijke positie als godsdienstwetenschapper, maar vanuit een innerlijke, voor hem niet vrijblijvende identificatie. Zij resulteerden in talrijke en omvangrijke monografieën, in het bijzonder over de monotheïstische godsdiensten, alsook in een grootschalig en veelomvattend filmproject over de wereldgodsdiensten. Zoals altijd zijn zijn boeken onderbouwd met vele feitelijke gegevens en valt daarin te constateren dat hij zich bewust is van de actuele sociale, politieke en emancipatorische processen.

Spoedig springt het grote motto naar voren dat vanaf dan onafscheidelijk bij hem hoort: *“Geen vrede onder de volkeren zonder vrede onder de godsdiensten. Geen vrede onder de godsdiensten zonder dialoog tussen de godsdiensten. Geen dialoog tussen de godsdiensten zonder onderzoek naar de fundamentele in de godsdiensten.”* De meeste van deze publicaties zijn in het Nederlands vertaald en hun benadering is door een breed lezerspubliek positief ontvangen. Wellicht is het de kosmopolitische grondhouding van een getalsmatig klein volk, waardoor de Zwitser Küng zich al die tijd intensief verbonden wist met Nederland.

Evenals in het Duitse taalgebied heeft zich sinds 1990 ook in Nederland een verandering in het mondiale bewustzijn voorgedaan. Küng komen woorden als postmodern, post-confessioneel en postchristelijk, postreligieus en posthermeneutisch, postsocialistisch en postkapitalistisch niet zo gemakkelijk over de lippen. Toch verwerft hij zich een helder bewustzijn van het einde van de Moderniteit en de grenzen van de rationaliteit van de Nieuwe Tijd. Nadrukkelijk richt hij de aandacht op een met verwoesting bedreigde en in vrede verzoende wereld, waarin de structuren van onrecht en geweld overwonnen zijn. Deze doelstelling is de dragende kracht van het “Projekt Weltethos”, waaraan Küng zich vanaf 1990 gewijd heeft (*Mondiale Verantwoordelijkheid*, 1992). Dit project vormt de samenvatting van het gemeenschappelijke visioen van de wereldgodsdiensten op de gebieden van bescherming van het leven, van rechtvaardigheid, van waarachtigheid en wederzijdse trouw. In het jaar 2018 voegt het parlement van de wereldgodsdiensten daar de opdracht tot instandhouding van de schepping aan toe. Het gaat over ethische, tegelijkertijd politieke en spirituele voorwaarden, die tot in het lijfelijk bestaan hun uitwerking hebben. Zij komen samen in het gebod van een universele menswaardigheid, die in de ‘Gouden Regel’ wordt geformuleerd.

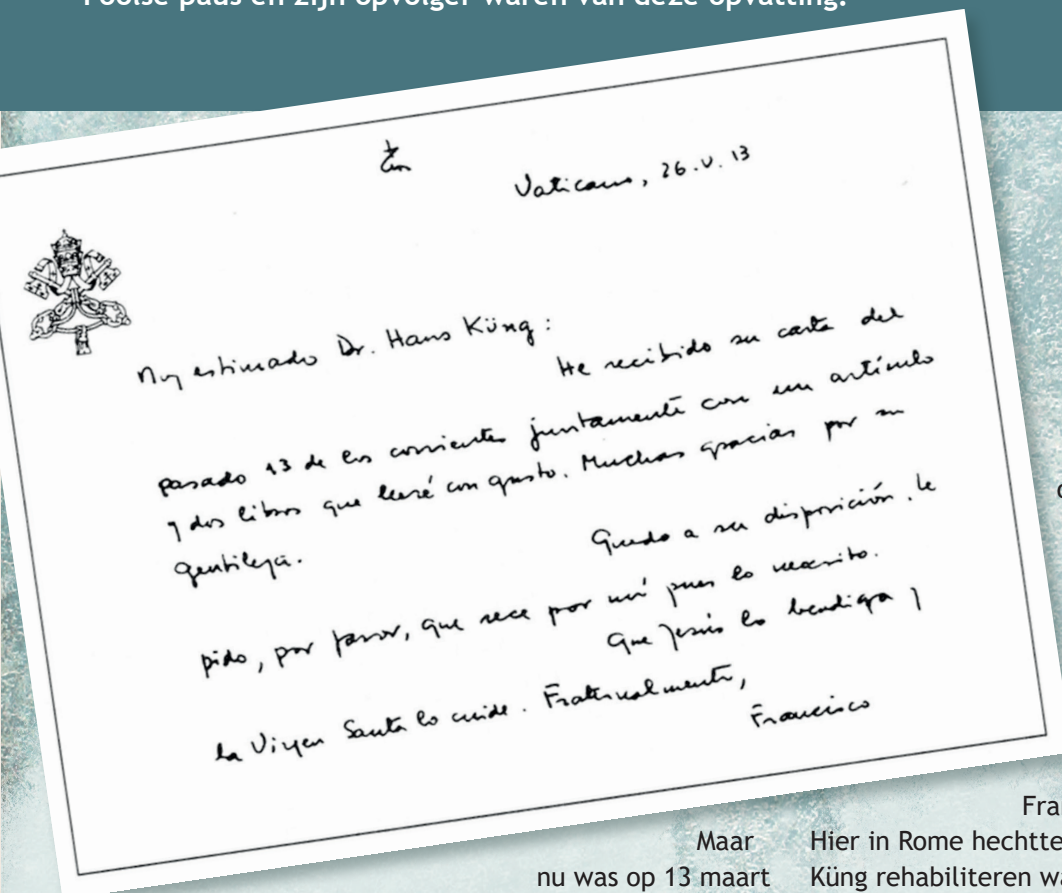
Gaat het hier nog om een godsdienstig project? “Nee”, geeft Küng als eerste antwoord. Want dit op de wereldvrede gerichte denken gaat in al zijn inhoudelijke benaderingen de grenzen van godsdienstige taal en specifiek godsdienstige tradities te buiten. Het leidt binnen in een seculier bewustzijn, waarvoor (zoals Paul Tillich dat zegt) het woord ‘God’ zelf tot symbool geworden is voor God. Daarom omvat dit project evenzeer een veelvoud van zowel godsdienstige zingevingssystemen als niet-religieuze wereldbeschouwingen, die samenkomen in de onvoorwaardelijk valide en onontbeerlijke visie van de mensheid. Maar daar voegt Küng dan in één adem aan toe, dat – hoe je het ook bekijkt – de wereldgodsdiensten de belangrijkste en meest levendige bemiddelende instanties zijn op moreel gebied, waaruit dit seculiere wereldvisioen zonder ophouden zijn voeding ontvangt. Het gaat om de toekomst van de éne mensheid, die slechts op de basis van echt doorleefde en verinnerlijkte vergeving en vrede kan voortbestaan.

De theologische arbeid van Küng begon met de christelijk gezien binnenkerkelijk-theologische vraag naar de Rechtvaardiging. Bijna niemand begrijpt vandaag deze vraag nog. Deze vraag decodeerde hij in latere werken vanuit een actueel perspectief: een uiteindelijk fundamenteel vertrouwen in het bestaan en op God. Dit thema is bij hem gedurende zijn hele leven actueel gebleven. Alle mensen moeten in vrede en in wederzijds vertrouwen kunnen samenleven. In zijn laatste grote werk (*Doorleefde Menselijkheid*, 2014) spreekt Küng over zijn “laatste grote waagstuk der vrijheid”, waarin wij helemaal op God kunnen rekenen. Zonder welke verbittering dan ook maakt Küng thans de situatie door van een zware ziekte.

Een paradox: de wil tot vernieuwing van de kerk, waarmee paus Franciscus in het jaar 2013 aangetreden is, heeft deze kerk in een nieuwe crisis gestort. Daarom blijft het werk van Küng even actueel als dat van vele anderen die in de geest van het Tweede Vaticaans Concilie naar voren getreden zijn. Zij laten alle een angel na die de leidinggeevenden in de kerk moeten verdragen, namelijk de fundamentele en theologisch onderbouwde kritiek op hun arrogante zelfoverschatting die met de boodschap van Jezus niets te maken heeft. Kunnen wij nog hopen op een verbetering? Moeten het traditionele systeem van parochies en de klassieke zielzorg door priesters eerst in elkaar zakken voordat nieuwe inclusieve structuren kunnen opkomen? Hoe lang gaat dit proces duren? De laatste jaren wordt deze vraag van Küng steeds meer met berusting beantwoord. Voor hem blijft meer dan ooit het woord van de Bergrede gelden: “In uw spreken moet ja ja zijn en nee nee!” (Mt 5, 37). Dat is wel de diepste reden voor het wereldwijde respect, dat hij met zijn zo omvangrijke arbeid nog steeds geniet. ●

VERTALING: AD KRIJNEN

Hans Küng stootte als geen andere theoloog reeds vroeg in zijn leven op het harnas van de neoscholastieke theologie: één grote verzameling van redeneringen en meningen waar je vaak vraagtekens bij kon zetten. Die waren ontworpen om de mensen rust te brengen. Psychologen noemen dat onzekerheidsreductie, vaak de kern van een therapie. Deze theologie bracht de mensen in de waan dat overal goed over nagedacht was, dat alles klopte, dat Jezus zelf het niet beter had kunnen uitleggen. Natuurlijk werden zijn vraagtekens niet gewaardeerd. De mensen in Rome voelden zich geborgen bij die theologie! Wat moest die jonge Zwitser eigenlijk? Vooral de Poolse paus en zijn opvolger waren van deze opvatting.

onvermoeibaar om contact te blijven zoeken deed hij bij dit pakketje een brief: “[...] Mocht ik voor u wat kunnen betekenen, dat ik met mijn 85 jaren nog kan volbrengen, wilt u dat dan alstublieft laten weten. Van harte wens ik u Gods zegen bij uw giga-opgave.”

Maar nu was op 13 maart 2013 ineens een nieuwe bisschop van Rome gekozen, die zelf met zijn voeten in de modder had gestaan, tijdens tochten ‘s avonds, de voorsteden van Buenos Aires in. Daar sleepten zo vele mensen hun ellendig bestaan voort: vrouwen met hun dronken mannen, hun kinderen aan de drugs, zonder vast werk en zonder enige vorm van sociaal vangnet. Zou die er ook zo over denken? Hij had toch niet toevallig de naam Franciscus gekozen? Juist daarover had Küng op 14 april nog een toespraak gehouden: waartoe een paus die de naam Franciscus koos zich allemaal verplichtte: eenvoud, de corrupte stal uitmesten, van de armen houden, niet ingekapseld worden enzovoorts. Die tekst was - in het Spaans - op 10 mei verschenen in *El País*: “Paus Franciscus, een paradox?” Hij pakte de Spaanse vertalingen van die rede en van twee van zijn boeken, *Wat ik geloof* en *Is de Kerk nog te redden?* Als altijd

Franciscus moest er even over denken. Hier in Rome hechtte men aan continuïteit. Openlijk Küng rehabiliteren was dus moeilijk. Maar het was een prima man. Zijn manier van theologie bedrijven had voor het pastoraat vele nieuwe openingen gemaakt. Op deze manier snaptten de mensen in zijn oude en nieuwe bisdom het. Een dag of tien later was hij eruit: een ondershands hartelijk en duidelijk briefje, gewoon met de stapels toeristenpost mee. Achter op de enveloppe: F., Domus Sanctae Marthae ... Binnenin: “Zeer gewaardeerde doctor Hans Küng, uw brief van 13 dezer met een artikel en twee boeken heb ik ontvangen. Die boeken zal ik graag (“con gusto”) gaan lezen. Veel dank voor uw vriendelijke geste. Ik blijf graag met u in contact. Alstublieft, wilt u voor mij bidden, want ik heb het nodig. Moge Jezus u zegenen en de heilige maagd u helpen. Broederlijk verbonden, Franciscus.”

Klein briefje, groot nieuws!

ZÓ DAT DE GEWONE MAN HET SNAPT

DE PASTORALE MOTIVATIE ONDER DE THEOLOGIE VAN HANS KÜNG

Het is zomer 1953. Aan de Romeinse eliteacademie heeft Hans Küng een groot deel van zijn opleiding voltooid. Hij heeft zich grondig bekwaamd in de existentialistische filosofie, in de scholastieke theologie en bij Karl Barth, de belangrijkste protestantse theoloog. Maar in Berlijn-Moabit liep zijn gesprek met een jonge kunstenaar die aan de zin van het leven twijfelde, op een mislukking uit. Welke antwoorden had Küng, nadat zijn schoolwijsheid het blijkbaar liet afweten en zijn professoren hem niet helpen konden? Maar tijdens de gedachtewisseling trok, zo zegt hij, een spirituele ervaring als een schok door hem heen. Aan alle beschouwingen over het geloof gaat een fundamentele vraag vooraf: „Hoe kan ik mijn eigen zelf met al zijn schaduwzijden aanvaarden?“ (*Bevochten vrijheid. Herinneringen*, Kampen 2003, 121-123, cit. 122)

HET GELOOF - EEN WAAGSTUK

Men kan er geen bewijs voor aanleveren, veeleer worden wij in staat geacht tot een 'elementair waagstuk'. Küng spreekt over een waagstuk van het vertrouwen. Later licht hij dit toe met een verwijzing naar de betekenis van het begrip 'basaal vertrouwen' bij Erik H. Erikson (1902 - 1994). Zoals ik bij het zwemmen moet ervaren dat het water mij draagt. Deze menselijke grondhouding gaat vooraf aan alle godsdienstige specifieke vragen. Al gauw staat het voor Küng vast dat deze ontdekking voor de ambtskerk en haar geloofssysteem werkt als een lakmoesproef en een explosief, waardoor het traditionele, aan dogmatisme en leergezag gebonden geloof uiteen kan spatten. Van dan af zijn vertrouwen, autonoom begrijpen en geëngageerde uitzetting de onvoorwaarde-

lijke randvoorwaarden van zijn denken en krijgen alle begripsinhouden die Küng behandelt een pastorale connotatie. Het is hem erom te doen dat de basis de ruimte heeft zelf te besluiten tot het geloven in vrijheid en de inhoudelijke keuzen daarvan vanuit zichzelf kan voltrekken. Dat wordt voor hem ook het criterium om het succes van zijn werk aan af te meten. Zolang hem dat niet onmogelijk gemaakt wordt, zoekt hij het directe pastorale contact, in zijn enthousiaste werken onder de jeugd in Zwitserland (1957 - 1959), met zijn klein boekje voor jongeren *Opdat de wereld gelove* (Hilversum 1964), zijn engagement in de studentenzielzorg in Münster (1959 - 1960). Zes jaar lang gaat hij iedere zondag om 11 uur voor in een kerkdienst in de centrumparochie van Tübingen, totdat de pastoor deze dienst afschaft. Enkele jaren gebruikt hij bij de jaarlijkse zomervakantie de dagelijkse vroegmis in het ziekenhuis om de nieuwste onderzoeksresultaten over Jezus in een begrijpelijke geloofstaal te gieten. Zijn medewerkers en promovendi, van begin af aan mannen én vrouwen, maken bij vele bijeenkomsten mee 'hoe hij met ons nieuwe vormen van eredienst uitprobeert'. De onverbiddelijke reacties tegenover hem van de kerkelijke leidinggevendenden, kan men grotendeels verklaren uit het gegeven dat Küng bij het kerkvolk in de parochies een enthousiaste weerklank oproept. Vele van zijn boeken werden bestsellers, later kassuccessen. *Christen zijn* is hiervan wel een uitstekend voorbeeld.

GOED GEVOEL VOOR DE EENVOUDIGE VRAGEN

Het is moeilijk het pastorale succes te meten van een theologisch werk. Niemand heeft ooit onderzocht, hoe

bijvoorbeeld de teksten van Küng gebruikt worden en hoe uitvoerig deze aan de basis worden bediscussieerd. Bij Küng gaat het eerder om een paradoxaal effect. Meestal worden de door hem behandelde onderwerpen en boodschappen zo snel algemeen goed, dat zij – zonder daar verder een naam bij te noemen – als vanzelfsprekend gelden. Ik noem enkele voorbeelden:

- Küngs stelling dat *de Rechtaardigingsleer* (1957) ons niet scheidt, maar verbindt (*Rechtfertigung. Die Lehre Karl Barths und eine katholische Besinnung*, Einsiedeln 1957) is 10 jaar later in vele parochies algemeen goed; in 1999 komt het tot een officiële gemeenschappelijke verklaring van Rome en de Lutherse Wereldbond.

- Küngs boek over *De Kerk* (1967) dat het ambt van voorganger in de ekklesia relateert en een charismatische kerkorde voorstelt, werd 'aan de basis' in feite overgenomen.

- Küngs kritiek op de onfeilbaarheidsaanspraak (*Onfeilbaar?*, Roermond 1970) van paus en hiërarchie roept onder theologen een intensieve discussie op en heeft voor de langere termijn tot een enorme relativering van het officiële leerambt geleid.

- het boek *Christen zijn* (1976) oogst brede weerklink. Het heeft vele mensen de innerlijke vrijheid gebracht om afstand te nemen van hun traditioneel kerkelijke *metafysische* beeldvormingen van Christus en zichzelf onbemiddeld toe te vertrouwen aan het licht en de kracht van Jezus van Nazaret zoals deze ons uit de evangelieteksten op grond van de jongste onderzoeksresultaten tegemoet treedt.

Evenzeer laat juist *Christen zijn* zien, hoe ingewikkeld zo'n proces van 'omdenken' verloopt. Enerzijds blijkt duidelijk: Küng is niet simpelweg de geniaal eenzame, bij wijze van spreken solistische vernieuwer van de katholieke theologie.

Leg naast *Christen zijn* maar eens het magistrale werk van Edward Schillebeeckx *Jezus, het verhaal van een levende*, dat in hetzelfde jaar verscheen. Bij alle methodische verschillen wordt toch een gemeenschappelijke grondvraag duidelijk: hoe wordt de geschiedenis van Jezus *verteld* en hoe kunnen wij de latere ontwikkelingen afleiden uit deze wortel?

Anderzijds bijvert Küng zich vanaf het begin zó te spreken dat (om het met Luther te zeggen) "de gewone man het snapt". Centrale hoofdstukken van *Christen zijn* werden tot twaalf maal toe herschreven, totdat ze voor moderne oren eindelijk transparant waren. Na het lezen zeggen veel mensen bij zichzelf: "Eigenlijk hebben wij dat ook al gedacht". Maar iemand moet de moed hebben die nieuwe gedachten een keer 'officieel' onder woorden te brengen, met overleg te formuleren en in een grotere samenhang in te voegen. Küng is dit kunststuk ook bij andere grote thema's gelukt. Ik noem de Godsvraag (*Bestaat God?*, Hilversum 1978), in verschillende monografieën de betekenis van de godsdiensten, de

Het is Küng erom te doen dat de basis de ruimte heeft zelf te besluiten tot het geloven in vrijheid en de inhoudelijke keuzen daarvan vanuit zichzelf kan voltrekken.

vraag naar een wereldwijd ethos dat wereldgodsdiensten en niet-religieuze, maar humaan georiënteerde wereldbeschouwingen een gemeenschappelijke horizon biedt. De ontwikkeling van dit wereldwijd ethos staat eerder aan het begin van de verdere geschiedenis ervan.

EMANCIPATORISCHE DYNAMIEK

Ik stelde dat Küng zijn woorden zó gekozen heeft dat de gewone man het snapt. Maar wordt zo'n theologie dan niet schatplichtig aan de 'tijdgeest', zoals haar vaak wordt verweten? Zeker niet. Immers alle doorbraken in Küngs theologie laten zien, dat deze doortrokken zijn van de bovengenoemde vertrouwensvraag. Daarvan is de rechtvaardigingsvraag een heel duidelijk voorbeeld. Want achter haar

Wat de Godsvraag betreft heeft hij reeds in de zeventiger jaren het moderne discours geopend en over God gesproken als de "Vader der verlorenen"

ingewikkelde lutheraanse, reformatorische, orthodoxe en rooms-katholieke varianten wordt telkens weer opnieuw de vraag zichtbaar naar zingeving en vertrouwen in het leven. Uiteindelijk gaat het hem om een "vertrouwende, berouw en boete insluitende erkenning" (*Rechtfertigung*, 252) en om het punt dat de mens bij dit vertrouwen "zelf zo actief mogelijk betrokken" is (257). "Alles komt van God, ook de medewerking van de mens daarbij" (258) en in het kader van het door en door menselijk vertrouwen bepleit Küng de *menselijkheid* van God opnieuw te ontdekken (343).

Ook bij de onfeilbaarheidsvraag gaat het uiteindelijk om de belangrijke functie van de autonomie, want pas daaruit kan zich welk authentiek geloof dan ook ontwikkelen. Met de ogen van de moderne mens laat zich de onfeilbaarheidsdefinitie van het Eerste Vaticaans Concilie toch lezen als een ten diepste antimodern, antihumaan manifest van wantrouwen tegen het menselijk verstand, tegen alle filosofie van na de scholastiek en tegen de moderne wetenschappen.

Dit pleidooi voor het menselijk begrijpen vanuit vertrouwen

staat er dan borg voor dat wereld en geschiedenis met open ogen begrepen en waargenomen worden. Dit leidt tot een nieuwe en hoogst veelomvattende kijk op de Jezusgeschiedenis. Küng doceert daar niet over, maar vertelt deze en plaatst deze vertelling op dezelfde hoogte als een systematisch rationele analyse. Tegelijk verzekert hij er zich zo van, dat dit vertellen iedere keer weer opnieuw gebeurt, opnieuw uitgevoerd wordt en ingebed wordt in nieuwe contexten. Boeken als *Christen zijn* en *Jezus, het verhaal van een levende* kan men niet van buiten leren en als katechismus-antwoorden herhalen. Zo wordt iedere ekklesia waarin over Jezus verteld wordt een nieuwe hedendaagse geschiedenis van Jezus. Maar wie deze Jezusgeschiedenis eenmaal op het spoor gekomen is, komt daarin tot de ontdekking dat juist door haar onze eigen zoektocht naar vrijheid bevestigd wordt en van Godswege gelegitimeerd. Juist deze emancipatorische tendens kunt u ook in Küngs andere grote thema's ontdekken.

GOD EN WERELD

De leidinggevend in de kerk en officiële kerkelijke instanties hebben de fundamentele paradigmawisseling, waarvan ook de godsdiensten de gevolgen ondervinden, nog niet ontdekt. Ondanks alle vormen van repressie door de kerkelijke leidinggevend en alle polarisaties aan de basis hebben wij allen de transitie doorgemaakt naar een globaal bewustzijn van de totale wereld. De waarheid huist niet enkel in Rome of in Europa en toch zeker niet bij de bisschoppen, maar in alle werelddelen, culturen en religies. Naar mijn mening heeft Küng als een van de eerste katholieke theologen deze paradigmawisseling begrepen.

Wat de Godsvraag betreft heeft hij reeds in de zeventiger jaren het moderne discours geopend en over God gesproken als de "Vader der verlorenen". Hij heeft de religiekritische vertogen van de Nieuwe Tijd gerehabiliteerd en de natuurwetenschappen ingebracht als ernstig te nemen gesprekspartners. Nog altijd wordt zijn kundigheid niet voldoende op waarde geschat om rationeel verklaren en hermeneutisch begrijpen zo op elkaar te betrekken, dat de uiterlijke, op juistheid georiënteerde rationaliteit en het innerlijke, naar de waarheid zoekende begrijpen met elkaar verbonden worden. Juist deze combinatie is voor de vruchtbaarheid van de pastoraal van bijzondere betekenis. Deze kundigheid wordt op een verstaanbare manier gedemonstreerd door indrukwekkende boeken als een historisch verantwoorde en spiritueel georiënteerde uitleg van het Credo (*Credo. De Apostolische geloofsbelijdenis uitgelegd aan tijdgenoten*, Kampen 1993), een bondige discussie met schepping en natuurwetenschap (*Het begin van alle dingen. Natuurwetenschap en religie*, Kampen

2008), een kleine kerkgeschiedenis (*Kleine Geschichte der katholischen Kirche*, Berlin 2006), essays over literatuur respectievelijk muziek en religie. Stuk voor stuk publicaties waarnaar zielzorgers, godsdienstleraren en geestelijk begeleiders altijd graag grijpen.

Ten slotte leidde Küngs open blik op de wereld vanaf 1980 in niet aflatende dynamiek binnen in de werelden van de grote godsdiensten. Ook daar gaat zijn belangstelling altijd uit naar het verschaffen van zakelijke informatie en de actueel-theologische duiding daarvan tegelijk. De abstracte waarheidsvraag verschuift naar de achtergrond, nauwkeuriger gezegd: de toegang hiertoe wordt ontsloten via de omweg van de meest uiteenlopende culturen. In die dagen was Küngs accentverlegging naar deze thematiek bepaald visionair, omdat hij in de religievraag de toegang gevonden heeft naar de thema's van de mensheid inzake overleven en vrede. Deze thematiek krijgt nog scherper contouren zodra zij thematisch de inleiding wordt tot het grote slotakkoord van zijn levenswerk. Dat is de vraag naar een wereldwijd en op wereldschaal verbindend ethos, dat evenzeer ethische normen en het vraagstuk van de verwoesting van de wereld omvat als een laatste hoop en spirituele verhouding tot de wereld. Met al deze thema's heeft Küng de zielzorg decennialang baanbrekende thema's, betekenisvolle perspectieven en nieuwe ingangen aangereikt. Op deze weg vol risico's liet hij zich noch door weerstanden vanuit de hiërarchie in het nauw brengen, noch door aanlokkelijke aanbiedingen voor zwakke compromissen verleiden. Dat heeft hem een zeldzame geloofwaardigheid verschaft, die tot vandaag standhoudt. Zijn permanent conflict met de kerkelijke hiërarchie werd voor hem tot een waarmerk van onkreukbaarheid. Het was des te verbazingwekkender, dat hij reeds vroeg het oog gericht hield op de dagelijkse problemen van zielzorg en verkondiging, die het monolithische systeem uiteen deden spatten. ●

VERTALING: AD KRIJNEN

MINI SPECIAL •

Foto-impresie Tübingen

Het woonhuis van Hans Küng
in Tübingen

Tot voor zeer kort was in het huis ook gevestigd de stichting Weltethos, een initiatief van Küng en jarenlang door hem geleid. De stichting had ook mondiaal grote invloed.

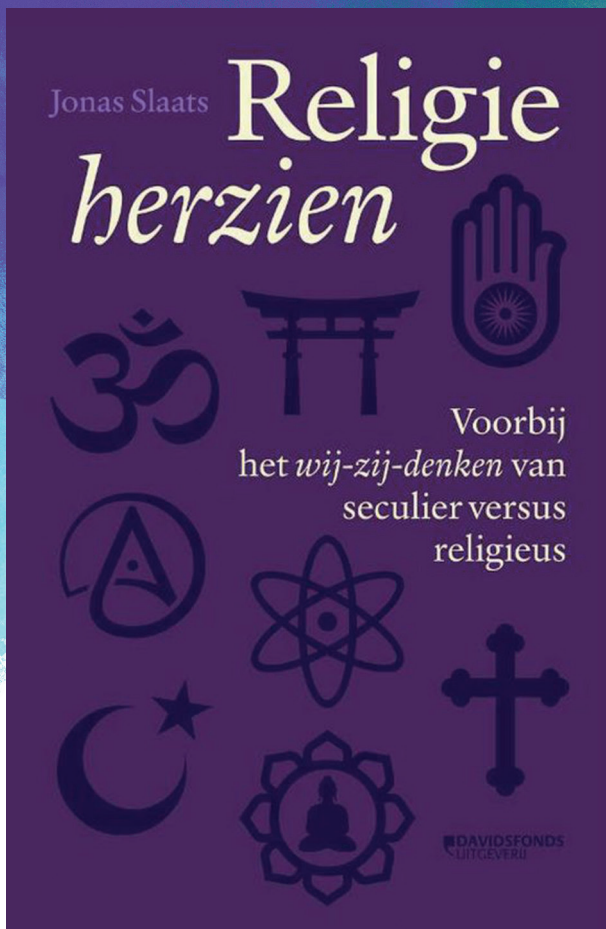
In de voortuin van het huis staat een stele met de kop van Hans Küng.

Küng heeft samen met zijn verzorgsters de 2 onderste verdiepingen in gebruik

Hermann Haering voor het huis van Hans Küng. Hans Küng lijdt zodanig aan de ziekte van Parkinson dat hij geen bezoek meer kan ontvangen.

RELIGIEUS OF SECULIER

DE VOLKSKRANT VAN 13 JULI: MAXIM FEBRUARI
 KRIJGT VAN FOKKE OBBEMA DE VRAAG VOOR-
 GELEGD 'U NOEMT ZICHZELF RELIGIEUS, WAT
 BEDOELT U DAARMEE?'

*'Dat is het besef dat we van een veel groter geheel deel
 uitmaken:Ik ben niet gelovig of godsdienstig Voor mij
 is geloof de overtuiging dat er een opperwezen is of dat
 er een bedoeling achter alles zit, terwijl het begrip gods-
 dienstig is gelieerd aan een instituut. Maar ik ben wel
 religieus, in die zin dat ik een indringend besef heb van
 dat grotere geheel'*

Zelf dacht ik jaren geleden aardig greep te hebben gekregen op het verschijnsel religie via de verzen van Vasalis. Ik las ze met de ogen van de aankomend theoloog en meende haar poëzie als religieus te mogen bestempelen. In een briefwisseling bleek dat zij duidelijk onderscheid maakte tussen religie en wat wij geloof noemen, godsdienst. Letterlijk schreef ze: *'Als u het woord religie gebruikt als het ondergaan van een samenhang en deze samenhang als mysterie dan ben ik in mijn ervaring religieus te noemen, maar niet in christelijke zin'*

Ook voor mij is het begrip religieus niet langer gekoppeld aan deze of die cultuurbepaalde uiting van godsdienst, maar ik gebruik de term bij voorkeur voor het besef onderdeel te zijn, hoe nietig ook, van een groot indrukwekkend mysterieus geheel, dat je transcendent zou kunnen noemen. Deze opvatting, die ik heb ingepast in mijn leven, komt niet uit de lucht vallen als je de herkomst van het woord religie 'religare' als 'verbinden' mag duiden. Het maakt het bovendien gemakkelijker jezelf als een religieus mens te blijven beschouwen, als je veel geloofsballast achter je hebt gelaten.

MYTHEN

Er is geen duidelijke definitie van religie te geven. Dit stelt auteur Jonas Slaats in een onlangs verschenen boek, *Religie herzien*, waarvan ook de ondertitel nieuwsgierig maakt: *Voorbij het wij-zij-denken van seculier versus religieus*. Slaats, theoloog, filosoof, antropoloog – een profiel om te respecteren in dit verband – doet het anders. Hij heeft dan wel geen definitie voorhanden, maar gaat uit van een zevental mythen, zoals hij de misvattingen over religie betitelt. Hij hanteert het begrip religie als een concept, een institutie

Hij hanteert het begrip religie als een concept, een institutie waarover allerlei oordelen worden geveld die niet kloppen

waarover allerlei oordelen worden geveld die niet kloppen. Ik vat de zeven vaak gehoorde uitspraken samen, aan elk is een hoofdstuk gewijd.

1. religie heeft alles te maken met geloof, met voorgeschreven gedrag. 2. religies zijn hiërarchisch gestructureerd. 3. ze verschillen duidelijk van elkaar. 4. ze zijn anders dan spiritualiteit en mystiek. 5. religie gaat niet samen met wetenschap, 6. religie is aanleiding tot geweld en 7. een seculiere samenleving is anders en beter dan een religieuze. In een interessant 'tussentijds' hoofdstuk wordt de herkomst van het woord religie uitgelegd. Het is niet eeuwenoud en universeel, heeft zelfs racistische trekjes. Pas vanaf de Reformatie wordt het een aparte dimensie van de samenleving. Koloniale macht maakt het vooral tot een West-Europees concept. In de 19de eeuw wordt het christendom losgekoppeld van andere religies, die lange tijd niet als zodanig werden beschouwd.

VERMENGING

Het boek heeft een heldere structuur. Achtereenvolgens wordt elke uitspraak tegen het licht gehouden en de houdbaarheid ervan gemeten. De voorbeelden om de opvattingen, als zouden ze specifiek zijn voor religie, te weerleggen, komen van ver en dichtbij. Tal van rituelen, symbolen, verhalen en opvattingen uit de wereldgodsdiensten en afsplitsingen daarvan, worden geplaatst naast gebruiken en gewoonten uit een seculiere context. Het verschil wordt daarmee geminimaliseerd, maar vooral wordt aangetoond hoezeer het wereldse en het religieuze vervlochten zijn met elkaar. Er is geen enkel zuiver element uit te destilleren, dat een religie tot religie zou maken. Elk ingrediënt sneuvelt onder de vaardige hand van de auteur. De ene God is de andere niet, dat wisten wij al, maar zelfs de godsidee moet het hier en daar afleggen tegen een overkoepelende natuurwet. Een geloofsovertuiging is niet allesbepalend voor religie.

Het stemt tot nadenken!

Als belangrijk vergelijkingspunt ter verduidelijking, noemt de auteur het verschijnsel taal. Taal is steeds in ontwikkeling in onze omgang met elkaar zoals religie dat is. Ook daar kennen

we de poreuze grenzen, de beïnvloeding van diverse kanten, de moedertaal, de leenwoorden, de taalzuiveraars, de taaie wortels uit een ver verleden, alsook het geven van betekenis.

VOORBEELDEN

De moderne opvatting dat je wel spiritueel maar niet religieus hoeft te zijn, wordt door Slaats aangevochten. Hij laat zien dat bijvoorbeeld de mystieke soefibeweging tot de innerlijke kern van de islam behoort en pas eeuwen later is afgesplitst en wereldlijke trekken heeft gekregen vanwege politieke en ideologische opvattingen. Zo is in onze cultuur spiritualiteit een mer à boire: het varieert van diep religieus tot alle mogelijk, hedendaags zwevend hippie-gedrag. Ook yoga, van hindoeherkomst, is nauwelijks nog herkenbaar als een uiting van spiritueel religieus besef.

Waar het gaat over de relatie religie-geweld die hij niet wil, niet kán ontkennen, legt Slaats de nadruk op de complexiteit van de materie en laat zien dat er ook vaak een kluwen van economische en politieke belangen in het spel is. Hij roept de vraag op of religie per se een gewelddadige kant uitgaat. Is er ook niet een kracht om vrede te bewerkstelligen? Een rechtstreekse oorzaak-gevolgrelatie is in de voorbeelden die hij geeft niet aanwijsbaar. Religie kan net als alle andere dimensies van de samenleving twee kanten uit. Vrede of oorlog, vrijheid of dwang.

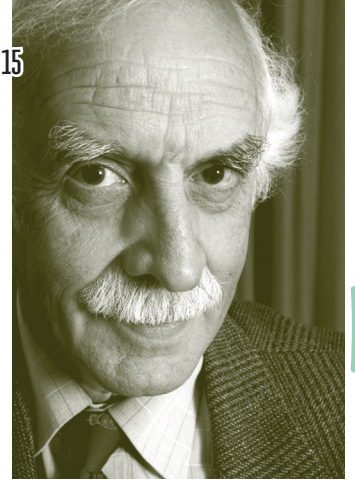
GELIJKSCHAKELING

De opmerkelijke conclusie na een zeventvoudige *tour de force* door het landschap van de religie kan geen andere zijn dan de gelijkenschakeling van het religieuze en het seculiere. Immers: als alles met alles samenhangt is er geen kern. Als alles vloeibaar wordt, is niets meer vast of specifiek. Als de ruimte van zowel het een als van het ander zo wordt opgerekend en nergens wordt afgegrensd, dan blijft het leven zelf in al zijn facetten over. Ritualiseren, symboliseren, verhalen vertellen, verklaringen aandragen, het is oer-menselijk en onuitroeibaar gedrag. Een cultuurverhaal dat nooit af is. Waarom wij doen wat we doen valt, jammer genoeg, buiten het blikveld van dit boek. Het mysterie van het leven blijft daarmee grotendeels onbenoemd en onbevraagd.

Seculier blijkt voor Slaats niet zo seculier te zijn als we dachten, maar is evenzeer een mengvorm van alle ingrediënten die ook voor religie gelden. De auteur ziet geen belangrijk onderscheid: of iemand seculier of religieus is, zegt niets over het gedrag van mensen. Een seculiere maatschappij is niet beter dan een religieuze. Er blijkt een

ERIK JURGENS

'APOSTOLISCHE' SUCCESSIE

onnodige tweespalt. Hij opteert er zelfs voor om het woord secularisme te laten vallen ten faveure van het begrip religie. Het voorkomt veel gekrakeel, het is (mijn woorden) immers lood om oud ijzer.

HET RELIGIEUZE

Een interessante conclusie, die de blik verruimt maar ook verwarring schept. Met enige weemoed denk ik terug aan het inmiddels achterhaalde onderscheid van weleer: vijf wereldgodsdiensten, religies – instituten met heilige boeken, heilige plaatsen, heilige mensen, en een ethische leerweg.

Het is de waarneembare buitenkant, die overeenkomst maar vooral ook verschil laat zien. Cultuur en religie, tot elkaar veroordeeld, complex, rijk en gevarieerd, uiting van menszijn.

De binnenkant van het verschijnsel religie, *het religieuze* zou ik het willen noemen, vraagt niet om een definitie maar blijft voor mijn beperkt zicht universeel geldig. De zinnende mens, met besef van goed en kwaad, verdwaald in het leven, baant zich een uitweg, zoekt een perspectief, creëert een tegenover. Soms met gevoelens van dankbaarheid, ervaring van schoonheid, maar altijd met behoefte aan troost. ●

Als er iets is dat Rome eeuwenlang vierkant blijft verdedigen, dan is het wel de 'apostolische successie'.

Bisschoppen hebben hun ambt gekregen van de apostelen, houdt men vol. Door handoplegging zouden alle bisschoppen dus hun wijding ontvangen hebben van Jezus zelf, via de apostelen. Dat bedachten ze pas een eeuw nadien. Feitelijk kan het ook niet. Al die kerkelijke gemeenten die Paulus gesticht heeft – terwijl Paulus geen apostel was.

Toch verdedigt de kerkelijke orthodoxie zich hiermee steeds tegen alle vormen van ondermijning van haar gezag. Tegen kerkplitsingen is deze leer echter niet opgewassen. Een afgescheiden bisschop kan immers zijn ambt doorgeven. Ook Rome moet erkennen dat de oosters-orthodoxen, de anglicanen, en bij ons de oud-katholieken, in die veronderstelde apostolische successie staan.

In Den Haag staat de Kloosterkerk, aan het Lange Voorhout. Deze kerk, een voormalig Dominicanerklooster, kreeg een rol in de strijd binnen onze Reformatie tussen rekkelijken (remonstranten) en preciezen (contra-remonstranten). Stadhouders Prins Maurits kerfte in 1617 uitdrukkelijk in de Kloosterkerk, die vlak daarvoor door de preciezen voor hun kerkdiensten 'gekraakt' was (er zat een kanonnengijeterij in). Naast die kerk stond nota bene het woonhuis van de machtige raadspensionaris Johan van Oldenbarnevelt, voorman van de rekkelijken, maar vooral ook verdediger van de republiek tegenover de stadhouder. Hij moest dat in 1619 met zijn onthoofding bekopen...

Mooi was het daarom hoe onlangs in Den Haag de tweede predikant van die Kloosterkerk werd bevestigd in haar ambt. Dominee Marja Flipse had in Leiden en in Cambridge theologie gestudeerd. En was tien jaar 'pastoor' geweest in een anglicaanse parochie in Wales. Toen zij in haar ambt bevestigd werd als predikante legde Ad van der Helm, pastoor van de naburige katholieke parochie op de Parkstraat, ook zijn handen op, ter mede-bevestiging. Prachtig. In dit geval bekrachtigde pastoor Van der Helm de wijding die een anglicaanse bisschop, denk ik, haar al gegeven had. Maar toch.

Het is mooi dat onze calvinistische reformatie de bevestiging niet laat uitgaan van een bisschop, maar van de gemeente zelf. Die gemeente heeft immers de predikant beroepen, mede-predikanten bevestigen telkens een nieuwe. Maar was het niet aardig geweest als ook die symbolische apostolische successie was doorgegeven? Er waren genoeg bisschoppen en priesters overgegaan naar de Reformatie om dit mogelijk te maken.

Eigenlijk zouden voortaan alle predikanten moeten worden bevestigd zoals in de Kloosterkerk geschiedde. Rome en Reformatie, als ongedeelde kerkgemeenschap. En alle priesters zouden mede bevestigd moeten worden – bij de 'wijding' door hun bisschop – door een predikant. "Adiutorium nostrum in nomine Domini qui fecit coelum et terram", met dit votum begint de zegen als bisschoppen die uitspreken: "Onze hulp is in de naam des Heren die hemel en aarde gemaakt heeft" (ps. 124:8).

Maar zo begint ook elke protestantse kerkdienst. Daarop volgt dan in het protestantse votum: "Die trouw houdt tot in eeuwigheid (ps. 146:6), en nooit laat varen het werk van zijn handen (ps. 138:8)." Een prachtige tekst. Als we nou eens alle katholieke kerkdiensten ook zo zouden laten beginnen

Dat zou pas een apostolisch succes zijn.

CO
LU
MN.

TEKST
JUUT MEIJER
FOTO
STOCK

BETEKENIS VAN KLEINE

GELOOES GEMEEN SCHAPPEN

De Basisgroep Jonge Kerk in Roermond vierde in 2019 haar 50-jarig bestaan en organiseerde, mede daarom, in november de jaarlijkse "Ontmoetingsdag kleine geloofsgemeenschappen in vrij verband".

Juut Meijer, theologe en pastor van de Dominicusgemeente te Amsterdam, was gevraagd te spreken over de toekomst van de kleine geloofsgemeenschappen.

Zij hield een pleidooi voor meer openheid. Hieronder de enigszins bewerkte tekst van haar lezing.

Naar aanleiding van zijn verblijf in een gesloten jeugdinstelling vroeg Arnon Grünberg zich enige tijd geleden af of wij de kinderen in onze tijd wel zien, bijvoorbeeld als zij om hun stabiliteit te hervinden in een instelling

worden opgenomen met naast de trap naar de slaapkamers een matras – voor het geval je eraf zou willen springen. Hoe gaan we met onze jeugd om en wat hebben ze aan aandacht nodig? In een aangrijpend artikel bracht hij in herinnering, hoe pedagoog Korczak zich in de oorlog vrijwillig met zijn joodse weeskinderen liet meevoeren naar Treblinka, waar hij met hen zou worden vergast. Onvoorstelbaar – hij liet ze niet alleen. Opnieuw de vraag hoe wij bij onze kinderen blijven in onze tijd, waarin het niet alleen voor geloofsgemeenschappen een vraag is hoe onze kinderen vast te houden.

In onze welvaarts cultuur spreekt men van een dolende generatie die dromen ziet vervliegen in een wereld die vleugellam maakt. Waar je als (jong) individu soms maar weinig lijkt te kunnen bijdragen en het zoeken naar zin en betekenis niet gemakkelijk is.

Studiedruk, carrièredruk, sociale-mediadruk.

Welke schoenen of muziek? Hoor ik erbij? Is een getraind lichaam en gezond eten de oplossing? Het lijkt mooi dat het 'zelf' in onze wereld centraal staat, maar het is ook voortdurend voldoen aan verwachtingen. Waar vinden jonge mensen ruimte om zichzelf te zijn? Hoe kunnen we ze weghalen uit die kapotmakende focus op jezelf? Een belangrijke bijdrage van Levinas – heel Bijbels ook – was dat je juist om jezelf te worden anderen nodig hebt, dat de nood van anderen ons aangaat maar ook verlost.

Zo doen steeds minder kerkgangers méér vrijwilligerswerk. Voor vluchtelingen en anderen die dat nodig hebben: maaltijden, geld, administratieve hulp in voedselbanken en inloophuizen. Ook jonge mensen zetten zich graag in. Vaak op andere locaties. In muzikale evenementen, in biologische tuinen, buurtprojecten, sportclubs. Soms ook bij kerken in bijvoorbeeld pioniersplekken. Om god als het ware te dóen, maar ook om de binnenkant op te zoeken, stilte en zelfs gebed. Maar ze zoeken wel generatiegenoten op en hebben hun eigen manieren.

WAT WEL OF NIET TE DOEN?

De vraag is veel gesteld wat we kunnen doen om jongeren meer naar onze kerken te trekken. Of we de taal in onze vieringen niet moeten veranderen, de muziek? Jongeren zijn graag praktisch bezig maar zoeken ook andere taal: persoonlijker, directer. Als het over geloofstaal gaat drukken ze zich soms moderner uit, maar soms ook orthodoxer, terwijl oudere generaties aan eigen liturgische gewoonten zijn gehecht. Accepteren dat jongeren eigen vormen en plaatsen kiezen lijkt het enige dat erop zit.

Ergens is dat jammer, je zou graag overdragen wat je aan inspiratie vindt in liederen, bijbelverhalen die je zelf richting gaven in het persoonlijk en maatschappelijk leven – waarbij heeft onze Bijbel eigenlijk geen verhaal? En tegelijk: is het onze schuld dat onze jongeren niet meer komen, of komt dat voort uit veel complexere (seculariserings)processen, waardoor de menselijke ratio en autonomie religie van haar plaats verdrongen? Vraagstukken die moeilijk genoeg zijn. Jongeren laten zich zelden sturen. Een kind moet zich kunnen losmaken. Als je minder een kind van je ouders durft worden, kun je ze makkelijker gaan zien als mensen om van te houden. Misschien geldt dat ook hier. Wie weet keren ze nog eens terug naar hun bronnen. Maar ánders zal het sowieso zijn!

Maar voor we allemaal gaan denken dat wat we doen niet genoeg is, eerst iets over gemeenschap. Onderschat de waarde niet van groepen als deze en de betekenis die ze hebben in een cultuur waar veel gezamenlijkheid ontbreekt. Ontmoeting over verschillen heen, in een wereld vol anonimiteit. Plaatsen om verhalen te delen, te bezinnen en naar binnen te keren, ook in de ouderdom. Waar je elkaar tot hulp bent en er nog eens iemand bij je langskomt als je zelf niet meer komen kunt. Dan is een ontmoeting of een maaltijd in de grond al maatschappelijk relevant, ik zou zeggen: eucharistie. Het delen van het brood, waarbij ieder genodigd is, in groter of kleiner verband.

Actie en contemplatie horen vanouds bij elkaar. Leren, vieren, doen wat je zegt en omgekeerd: zelf je bronnen blijven zoeken. Niet denken dat we het antwoord al wel hebben. We hebben naar binnen keren nodig en samenwerking. Binnen en buiten de kerken tegelijk.

OPENSTAAN

Enkele voorbeelden. Laatst werd ik gebeld door een jongen die vroeg wanneer wij bidden en of hij kon aansluiten. Ik zei dat wij dat op zondag doen, maar hij zocht iets door de week. Schieten we tekort? In sommige kerken in Nederland

is, naar Keuls voorbeeld, een nachtkerk gestart waar je kunt binnenlopen om een kaars aan te steken, even stil te zijn. In de Dominicus zetten we ook vaker de deuren open. Er wordt met andere kerken samen gedacht over een nachtkerk waar ook migranten welkom zijn.

Bij ons Open Huis (met Kerst) helpen jongeren, die meestal niet in de diensten komen, graag mee. Vorig jaar waren er meer vrijwilligers van buiten onze kring dan van binnen.

Oud en jong. De jongeren nemen vriendinnen en vrienden mee om te helpen en te dansen. Ze zetten zich ook graag in bij de Klimaatmars.

Organisaties voor mensen die seksueel misbruikt zijn wijzen hun cliënten op onze vieringen omdat wij gevoeligheid tonen in ons pastoraat, maar ook in ons (inclusief) taalgebruik in de liturgie. En na de Nashvilleverklaring hingen we vlaggen aan de kerk: iedereen, van welke gaardheid ook, is welkom.

Op de dag dat maandelijks de sirenes werden getest lieten we deze 's avonds (in onze Sirenediensten) symbolisch opnieuw afgaan rond o.a. prostitutie in onze buurt, waar jonge acteurs achter geïmproviseerde ramen hun verhaal samen met de vrouwen vertelden. Die bijeenkomsten zijn weer gestopt. Dat is ook een leerpunt: je kunt niet altijd alles.

Een groepje dertigers wilde bijbellezen. Ze vroegen geen pastor of voorganger, maar bereidden zelf bij toerbeurt een bijbelgedeelte voor en stelden eigen vragen. Het is inmiddels al meer dan 10 jaar een hechte groep, waar vermoedelijk juist het zélf doen samenbindend was.

Zo ontstaan er vormen ook buiten onze muren. In Amsterdam werden verdronken vluchtelingen herdacht en dreven bloemen op de Amstel. Kerkelijk en onkerkelijk ontmoette elkaar. Kleine ontmoetingen die lonen! Vluchtelingen hebben dikwijls hun eigen (heilige) locaties. Soms zijn wij het even voor hen en vangen wij ze op. Of het genoeg is kun je je altijd afvragen, maar laten we ons daar niet op blindstaren. Blijven doen waar je goed in bent.

VOORUITDENKEND

Maar wat is dat 'blijven doen waar je goed in bent'? Ik denk dat dat in de eerste plaats gemeenschap zijn is. Plaats waar mensen samenkomen om zich te bezinnen op het leven, op goed en kwaad, op de samenleving. Verhalen blijven vertellen. Je verbinden met anderen. Bescheidenheid oefenen. Dat is waar onze traditie kan bijdragen in een wereld die steeds meer het 'ik' centraal zet.

Oprecht vragen stellen: in welke god kan en wil ik geloven, in welke niet? In welk mensbeeld, in welk niet? Geloof en ongelooft horen immers altijd bij elkaar.

In welke verhalen kan ik wonen, en lezen we ze goed? In

welke kerk kan en wil ik geloven, en welke kerk vergiste zich, door misbruik van het woord, onze lichamen en onze geest? Welke theologie verdient aandacht: theologie die zegt hoe het zit, die zegt hoe het zou kunnen worden of die gewoon eens zwijgt en stilte brengt waar we geen woorden hebben? Theologie die ons vasthoudt, of juist in beweging zet? Door bondgenoten te zoeken onder (kritische) christenen, of juist andere groepen. Wie weet komen we ook jongeren dan vanzelf weer tegen, bijvoorbeeld rond vraagstukken omtrent milieu of een andere economie. Met een beweeglijke god, met de beweeglijke naam 'die zal zijn', open naar nieuwe mensen en kinderen. Uit chaos en onmacht naar een andere wereld. Altijd maar weer proberen. Zo ontstonden ook onze basisgemeenschappen.

VORM EN INHOUD

Ricoeur wil ik noemen, de denker, die sprak van het ondoorgrondelijke van de ontwikkeling van ons geloven en denken. Hoe we weggroeien van wat we vroeger geloofden, maar soms later weer iets terug kunnen vinden. Misschien moeten we dat soms ook als geloofsgemeenschap doen: teruggaan naar waar het begon. Wat wij meekregen: dankbaarheid, verwondering om wat je van God gegeven is, maar ook het maatschappij- en kerkkritische van de Basisbeweging, Acht Mei en de bevrijdingstheologie. Blijven reflecteren op waar we voor staan.

Daarvoor hoef je niet allemaal hetzelfde te zijn. Een joodse midrasj stelt de vraag waarom er in de Bijbel in plaats van over 'de God van Abraham, Isaak en Jakob' gesproken wordt over 'de God van Abraham, de God van Isaak en de God van Jakob'. Het antwoord is dat ieder god op zijn eigen manier moet leren kennen. Met je eigen vragen, geloof en ongelooft, een eigen weg. Zo eucharistie vieren. Elkaar zegenen. Misschien zijn voor al die dingen wel meerdere vormen denkbaar. Ook buiten de kerk.

We weten niet wat bij onze kinderen bewaard zal blijven. Ze lezen minder en het is al gauw: te veel woorden, te veel ratio. Maar ook wij groeiden op met overtuigingen over wat betrouwbaar is of goed, mooi of lelijk, die we ook weer verlieten. In ieders leven gaat veel ondersteboven, terwijl er ook waarden zijn die bij je blijven. Ook daar geldt misschien: toch maar blijven doen waar we goed in zijn.

Nu steeds meer kerkgebouwen nieuwe bestemmingen krijgen, roept dat de vraag op hoe belangrijk de vorm is, de buitenkant. De Bijbel begint met de Hebreeuwse Beth, een letter die 'huis' betekent. Alsof gezegd wil zijn: niet gebouwen of instituten moeten je huis zijn. Belangrijker is misschien te wonen in deze verhalen, die we van de joodse traditie leerden lezen met onze eigen vragen erbij. Aan het

*Onderschat de waarde niet van groepen als deze
en de betekenis die ze hebben in een cultuur
waar veel gezamenlijkheid ontbreekt*

eind van de Bijbel, in het boek Openbaring, wordt gesproken van een nieuwe hemel en een nieuwe aarde, waar geen tempels of kerken meer zijn – misschien moeten we minder groots denken en vooral inhoud hooghouden.

Actie en contemplatie, verzet en mystiek, het maatschappelijke en het persoonlijke, afwegen wat je gelooft en wat je niet meer geloven kunt; de erfenissen van de bevrijdingstheologie, die zo aanstekelijk liet zien hoe het de christelijke traditie om rechtvaardigheid te doen is en een andere wereld – het hoort er allemaal bij. Misschien blijken onze gemeenschappen straks niet meer nodig of aan andere vormen toe. Maar misschien zal het toch ook waardevol blijken zoals al die eeuwen dat wij ons verhaal bewaarden, en probeerden zo'n gemeenschap te zijn als waar het in die verhalen over gaat. Waar je je idealen kunt bijlijpen, kunt inkeren en er voor elkaar zijn.

TOT SLOT

Op het joodse Loofhuttenfeest, dat viert dat onze verblijfplaats nooit vaststaat maar altijd open en onbestendig is – een bladerdak boven je hoofd – wordt een bundel met vier plantensoorten rondgedragen.

Een die geur heeft en smaak, staat voor alle mensen die de Thora hebben en doen.

De tweede heeft smaak maar geen geur: zij die de Thora wel hebben, maar er niet uit leven.

De derde heeft geur, maar geen smaak: zij die het goede doen zonder de Thora zelfs maar te kennen.

En de vierde, de wilgen: zonder smaak, zonder geur. Dat zijn zij die geen bijbel hebben en ook het licht niet verspreiden.

Wat zal de Levende met die laatsten doen, is de vraag. Verstoten? Nee,

want ze moeten, hoe verschillend ook, één bundel blijven zodat niemand uitvalt. En het zwaaien ermee op het Loofhuttenfeest is als één groot wuivend gebed tot eenheid en gemeenschap, opdat de vier zich met elkaar zullen verzoenen. Allemaal verschillend aangeraakt door hetzelfde goddelijk licht.

Misschien wel een mooi beeld om mee af te ronden. In ons kwetsbare bestaan bij onze kinderen te blijven, ook als ze het anders doen. En bij de wereld blijven die het anders doet.

Wetend dat we bijeen horen en ook zelf onze plaats verdienen. ●

(R)EVOLUTIONAIR DENKEN

De ideeën van Pierre Teilhard de Chardin (1881-1955)

INCLUSIEF DENKEN

De reacties van de wetenschap, de politiek en de media op de boeken van Cees Dekker c.s. enerzijds, en de reacties van het creationisme, de *Intelligent Design*-beweging en de islamiet Harun Yahya op het darwinisme anderzijds, zijn net als de reacties van spraakmakende geleerden als Richard Dawkins, Piet Borst, Ronald Plasterk, Herman Philipse, Bas Haring enz. op de religie, staaltjes van exclusief denken. Hierdoor roepen zij commotie en agressie op. In dit media-tijdperk kunnen uitlatingen als “het geloof in God is een wetenschappelijk achterhaalde zaak” grote groepen onder de 3 miljard moslims en christenen bereiken. Het gevolg ervan kan zijn, dat men zich verschanst in de eigen groep en zijn eigen waarden gaat verdedigen door het bestrijden van die van de ander.

TEILHARD DE CHARDIN

Pierre Teilhard de Chardin studeerde af in natuurkunde en biologie. Als geoloog en paleontoloog verrichtte hij veel onderzoek en veldwerk (o.a. in China van 1923-1946). Daarnaast bleef hij het geloof, dat hij van thuis had meegekregen, trouw. Hij werd priester en probeerde voor zichzelf de wetenschap te rijmen met zijn geloof. God werd immers door velen steeds meer als een projectie van de mens zelf gezien en tenslotte door Nietzsche (*Die fröhliche Wissenschaft* - 1882) doodverklaard. Het was logisch, dat de Kerk zich tegen dit denken ging beschermen. Paus Pius X liet daarom alle priesters in 1903 een verklaring tekenen, waarin zij het modernisme – het denken buiten de scholastiek, de door Rome aanvaarde filosofie – afwezen. Die verklaring staat bekend als de ‘anti-modernisteneed’.

Teilhard de Chardin las in 1907 het werk van Henri Bergson *L'évolution créatrice*. Het maakte grote indruk op hem. Dat gold ook voor zijn ervaringen aan het front als

hospitaal-soldaat in de eerste wereldoorlog van 1914-1918. Hij combineerde beide ervaringen met zijn kennis van het ontstaan van de aarde, de evolutie van de zoogdieren (waarop hij was gepromoveerd) en de gegevens van zijn onderzoek aan fossielen. En toen – als in een visioen – zag hij de lijn in de evolutie voor zich. Deze sloot aan bij het denken en geloven van zijn Kerk, maar... door de verwerking ervan van het moderne natuurwetenschappelijke wereldbeeld moest tegen het scheppings- en paradijsverhaal, de kwestie van de erfzonde én de persoon van Christus wel anders worden aangekeken.

DE BINNENKANT

Kort en goed: Teilhard stelde vast dat alles vanaf de *big bang* zich oprolde, volgens een wetmatigheid die we kunnen omschrijven als ‘de gelijktijdige toeneming van complexiteit en bewustzijn’. Volgens deze is er van meet af aan in de deeltjes die zich na de oerknal waaivormig verspreiden, sprake van een ‘binnenkant’, d.w.z. een radiale of middelpuntzoekende energie. Naarmate deeltjes zich meer aaneensluiten – zich tot grotere en meer ingewikkelde eenheden ‘oprollen’ (*s'envolopper*) – neemt deze ‘binnenkant’ toe. Telkens als de structuur van een deeltje verzadigd is met energie, vindt er een omslag plaats naar een andere structuur. Zo ontstaan (door oprolling) vanuit de fotonen de quarks, de protonen en neutronen, de atomen en de moleculen. De moleculen vormen cellen, de cellen organen, de organen vormen de soorten levende wezens. Het lijkt alsof alles wordt opgestuwd en zó – door toeneming van complexiteit en radiale energie – het leven tevoorschijn komt. Mét het leven krijgt de ‘binnenkant’ iets weg van ‘bewustzijn’. De plant wordt gevoelig voor zijn omgeving, reageert daarop, het dier doet dit nog meer en de mens krijgt er zelfs weet van: zijn bewustzijn wordt zélfbewustzijn. Met het bewustzijn neemt ook de vrijheid van de soort toe: hoe groter het bewustzijn,

hoe groter de vrijheid. Daarmee groeit ook de verantwoordelijkheid voor de omgeving, het milieu, het totaal, de wereld waarin wij leven. Wij gaan meer en meer beseffen dat onze individuele vrijheid beperkt wordt door onze verantwoordelijkheid voor elkaar.

In deze situatie bevinden wij ons nu. We zijn ons bewust geworden van onze mogelijkheden. Veel kennis omtrent onze wereld is opgerold en verzameld in het brein van de mensheid. Maar weten we ook individueel en als wereldsamenleving wat we met die kennis aanmoeten? Kennen wij de richting van onze verdere ontwikkeling, zodat we deze kunnen sturen?

DE RICHTING VAN DE EVOLUTIE

Teilhard laat ons in *Het verschijnsel mens* de lijn zien vanuit het verre verleden naar ons heden. Ons heelal en alles erop en eraan ontstond 13,7 miljard jaar geleden vanuit één punt. Dit was niets anders dan samengebalde energie. De explosie daarvan, de big bang, vond plaats bij een hitte van 10^{39} kelvin (een 1 met 39 nullen; ter vergelijking: de temperatuur in de kern van de zon is ca. 15.000.000 kelvin). Sindsdien is er een veelheid van elementen die tot eenheid oprolt zonder iets van haar energie te verliezen. Het weefsel van het heelal

krijgt telkens een ander aanzien. Het duurde echter nog circa 1,5 miljard jaar voordat de laag zuurstof om onze aarde (de atmosfeer) dik genoeg was om het leven mogelijk te maken zoals we dat thans kennen. Na de atmosfeer verscheen daarmee de biosfeer, de levende laag rond onze planeet.

Uit deze biosfeer kwam, door toeneming van complexiteit-bewustzijn, ongeveer 7 miljoen jaar geleden een soort voort met een zeker zelfreflecterend vermogen. Deze *australopithecus* was het begin van een reeks hominiden of mensachtigen, waaruit zich door toenemende schedelinhoud van 400 tot 1600 cm³ de huidige homo sapiens ontwikkelde. Ook dit proces van cerebrialisatie wordt gekenmerkt door oprolling. De mens vormt een nieuwe laag rond onze planeet, die Teilhard de Chardin de noösfeer noemt (van het Griekse *nous*, dat denken, geest, bewustzijn betekent), de laag van denkende korrels, bewustzijns-partikels, de mensheid.

Het woord 'oprollen' speelt in dit verhaal een cruciale rol. Immers, geen enkele trap in het proces kan bestaan zonder de daaraan voorafgaande. Met elke soort ontstaat iets nieuws, maar alle elementen uit de voorafgaande stadia zijn erin vervat. Elk stadium is belangrijk voor het gehele proces. Het proces laat zien welke lijn de mens zou moeten volgen om de

evolutie van 15 miljard jaar voort te zetten: de lijn van convergentie. Convergentie is toenadering tot de ander teneinde een grotere eenheid te vormen zonder prijsgeving van de eigen identiteit. In elk groter samenwerkingsverband behouden de delen hun specifieke karakter.

INCLUSIEF DENKEN

Teilhard stierf in 1955. De houding van de Kerk, die uit angst voor het modernisme nog tot in de jaren zestig een publicatie over de evolutie als *Het verschijnsel mens* verbood, lijkt ons zo'n 65 jaar later volkomen onwerkelijk. Toch zien wij ook nu overal om ons heen het tegenovergestelde van wat Teilhard zag als de lijn van de evolutie. Niet het 'oprollen' ofwel het 'inclusieve denken' (vgl. in dit verband het boek *Inclusief denken* van Feitse Boerwinkel) lijkt het te winnen, maar de gerichtheid op de eigen persoon, de eigen groep. In plaats van het denken in grotere geheelen, viert het uitsluiten van groepen (*discriminatie*) en het bestrijden van anderen tot behoud van eigen zekerheden hoogtij. De gevolgen ervan zien wij in het geweld om ons heen. Teilhard wijst echter als bioloog vanuit zijn wetenschap, als denker vanuit zijn filosofie, als priester vanuit zijn geloof en als gevoelsmens en mysticus via zijn dichterlijk en visionair taalgebruik, een andere weg. De mens zal pas drager van de evolutie worden, als hij de eigen richting dienstbaar weet te maken aan het geheel. Zo niet, dan richt hij zijn wereld te gronde. Het is van wezenlijk belang dat hij leert om niets en niemand uit te sluiten, maar te blijven zoeken naar wegen om grotere eenheid te vormen. Waar men elkaar negeert of ontkent ontstaat verdeeldheid, uiteenval, destructie. Waar men naar elkaar luistert, elkaar in eigenheid of uniciteit bevordert, ontstaan hogere verbanden. Zo wordt de verplichting tot het op ons nemen van verantwoordelijkheid voor het geheel, het welslagen van de evolutie.

HENK HOGEBOOM VAN BUGGENUM (HAARLEM, 1937) WAS GEDURENDE 35 JAAR ALS LERAAR DUIJS WERKZAAM IN HET MIDDELBAAR ONDERWIJS, STUDEERDE DAARNA RUSSISCH AAN DE UVA EN RICHTTE IN 1993 DE STICHTING TEILHARD DE CHARDIN OP, WAARVAN HIJ OOK THANS NOG DE VOORZITTER EN EINDREDACTEUR VAN HAAR TIJDSCHRIFT IS. INFORMATIE OVER DE STICHTING ALSMEDE ALLE AFLEVERINGEN VAN HAAR TIJDSCHRIFT STAAN OP DE WEBSITE WWW.TEILHARDDDECHARDIN.NL. (IN HET NEDERLANDS, DUIJS, ENGELS EN RUSSISCH).

Bovenstaand artikel is de ingekorte versie van een Comeniuslezing (ca. 4300 woorden) uit 2007. Deze lezing kan bij Stichting Teilhard de Chardin gratis worden aangevraagd, via e-mailadres <teilhard@planet.nl>. De stichting heeft trouwens nog behoefte aan nieuwe bestuursleden of medewerkers. Dus...

*WIJ GAAN MEER EN
MEER BESEFFEN DAT
ONZE INDIVIDUELE
VRIJHEID BEPERKT
WORDT DOOR ONZE
VERANTWOORDELIJK-
HEID VOOR ELKAAR*

Kritisch katholiek:

‘Verbeter de wereld, begin bij jezelf’

Kritisch katholiek zijn betekent voor mij dat ik mij kritisch opstel tegenover de kerkleiders en hun leer. Ik wil leven vanuit mijn hart en me allereerst laten leiden door wat mij innerlijk raakt, aanspreekt. Zo ben ik al jaren geleden geraakt door het gnostische Thomasevangelie. Ik vind het dan ook mooi om in het *Mariënburg Magazine* van december 2019 te lezen dat er ook in mariënburgkringen mensen zijn

als Dave Labruyere, die in dat evangelie nieuwe inspiratie vinden voor hun geloof.

De gnostische gedachtewereld die uit dit evangelie naar voren komt, biedt ruimte voor nieuw elan. Want ‘gnosis’ is iets anders dan geloof. Gnosis is de wijsheid van het innerlijke weten dat leeft in ieder mens. Als dat wordt aangeraakt, wordt het een bevrijdende inspiratiebron. Gnosis geeft vrijheid, want dat is niet gebonden aan een geloofsbelijdenis die beaamd moet worden, maar een krachtbron in jezelf die je in het samenleven met anderen tot ontwikkeling kunt brengen.

Het is al 10 jaar geleden dat ik met een aantal mensen het Thomasevangelie ben gaan lezen. Sindsdien is het voor mij een krachtige en hartverwarmende inspiratiebron geworden. Het heeft mij ertoe gebracht met meer overtuiging de kerkleer los te laten en op zoek te gaan naar wat mij inspireert en voortdrijft. Tot die zoektocht heb ik me met name laten inspireren door de 2^e uitspraak van Jezus in het Thomasevangelie:

“Laat hij die zoekt, niet ophouden met zoeken totdat hij vindt, en als hij vindt, zal hij verontrust worden en als hij verontrust is, zal hij zich verwonderen en hij zal heersen over het Al.”

In zijn volgende uitspraak horen we Jezus zeggen dat je moet oppassen om (blindelings) de aanwijzingen van je leiders te volgen als je op zoek bent naar het koninkrijk van

WIJ VROEGEN U ONS TE LATEN WETEN WAT KRITISCH KATHOLIEK-ZIJN VOOR U BETEKENT. IN DIT NUMMER VAN MARIËNBURG MAGAZINE WEER EEN VAN DE INZENDINGEN.

God, want *“het Koninkrijk is binnenin jullie”*. Dat kan zich laten zien, zegt Jezus daar ook, in de manier waarop je kijkt naar jezelf en de wereld. Dit heeft mij diep getroffen, want op zoek zijn naar het koninkrijk van God kan dan niets anders betekenen dan kijken met je hart. Dat gaat voorbij aan het aardse, aan de buitenkant van mensen en dingen. Net als in de canonieke evangelies komt het thema van Gods koninkrijk ook op tal van manieren terug in Jezus’ uitspraken in het Thomasevangelie. Daar roept hij vooral op om je innerlijke en uiterlijke leven tot eenheid te brengen. Dit heeft mij ervan doordrongen dat ons menselijke leven twee kanten of dimensies heeft: een aardse en een goddelijke. We dragen niet alleen een (aards) ego in ons mee, maar ook een (hoger) IK, een goddelijk dimensie. Ik ben gaan inzien dat het bijeenbrengen van die twee dimensies de centrale opgave van ons leven is. Dat is voor mij dan ook het cruciale thema en richtsnoer voor mijn leven geworden.

Ik besef maar al te goed dat ik nog een lange weg te gaan heb om die goddelijke dimensie in mij - het Koninkrijk, het licht en de liefde die daarvan uitgaan - tot het dragende principe van mijn leven te maken. Maar ik ben ervan overtuigd dat dat de weg is die waarmaakt wat ooit werd bedoeld met de leus van de ons zeker nog wel bekende Bond zonder Naam: ‘VERBETER DE WERELD, BEGIN BIJ JEZELF’.

Het idee dat wij het goddelijke al in ons wezen meedragen en geroepen zijn om dat in ons leven gestalte te geven, brengt een nieuwe visie op de mens met zich mee. Dat nieuwe mensbeeld staat op nogal gespannen voet met wat de Kerk ons leert over de zondigheid van de mens. Heel de verlossingsleer en de visie op de betekenis van Jezus’ levenswerk komt daarmee ter discussie te staan. Ik ben dan ook benieuwd of er mariënburgers zijn die zich herkennen in dit nieuwe mensbeeld en bereid zijn die discussie aan te gaan. Het is ongetwijfeld een discussie waarmee we ons plaatsen in de lijn van ketteren als de door Erik Jurgens bewonderde Pelagius (zie zijn in december 2019 verschenen columnbundel *Ketterijen*).

Hans van der Horst | hans.vd.horst@ziggo.nl

HUUB SCHUMACHER

EEN OPMERKELIJKE FORM VAN PAROCHEVERNIEUWING

Om tot een levendig en nieuw parochieleven te komen promoten de Nederlandse bisschoppen stevig een uit Amerika en Engeland afkomstige revival-beweging, bekend onder de naam 'Als God renoveert'.

Centraal daarin staat de Alpha-cursus. Naast eten, delen van ieders zielenroerselen en bidden, wordt in de 15 sessies ook het geloof uitgelegd. Die uitleg vind je in het boek *De Alpha-cursus? Een kwestie van leven. Kennismaken met het christelijk geloof*. De auteur is de anglicaanse priester Nicky Gumbel. Lezing ervan werpt licht op de diepere overtuigingen die achter deze vorm van parochievernieuwing schuilgaan. Mij valt de aard van drie zaken op: de visie op Bijbel, mens en God.

De omgang met de Bijbel

De auteur leest alle wonderen van Jezus, alle uitspraken die Jezus over zichzelf doet (zoals ook de zeven 'ik-ben'-woorden uit het Johannesevangelie) en verder alle activiteiten die in het Nieuwe Testament ter sprake komen, door een letterlijke/feitelijke bril. Broodvermenigvuldiging: "Hij nam de lunch van één man en vermenigvuldigde die, zodat er duizenden mensen van konden eten", dodenopwekking: "Soms wekte Hij zelfs gestorven mensen op uit de dood", het leeg zijn van het graf: "de grafdoeken liggen erbij als de lege cocon van een pop",... enz. Alles is voor hem feitelijk precies zo gebeurd zoals het er staat.

Kortom: de Bijbel staat vol letterlijk zo gebeurde feiten.

De manier van kijken naar de mens

"Het goede nieuws van het christelijk geloof is dat God ons liefheeft en dat Hij ons niet aan ons lot overlaat in de puinhoop die wij van ons leven maken". We moeten echt in onze handjes klappen dat God ons liefheeft want "wij verdienen de doodstraf", maar als Rechter is Hij ook Redder en voert Hij die niet uit, maar komt in de persoon van zijn Zoon naar beneden en laat Hem in plaats van ons de doodstraf ondergaan. Dit alles nog wat korter en bondiger gezegd: "Iedereen verdient 'het verloren te gaan' en in zijn liefde voor ons zag God wat voor een zootje we ervan hadden gemaakt en gaf Hij ons zijn enige Zoon, Jezus, om voor ons te sterven". Kortom: de mens deugt niet; Jezus redt hem.

Het Godsbeeld

God gaat niet op in mensen. Hij is dan wel naar hier beneden afgedaald in de persoon van Jezus Christus, maar de auteur

haast zich dan om te zeggen dat er weinig twijfel over kan bestaan "dat Hij Zich als mens bewust was van zijn goddelijke identiteit – dat Hij God was". Er is dus geen sprake van Gods immanentie. Om enkele voorbeelden te geven: God grijpt los van de bemiddeling van anderen in het leven van de mens in: zo is God bijvoorbeeld "door heel de kerkgeschiedenis heen doorgegaan mensen direct te genezen". "Wij ontvangen genezingen op een wijze die de menselijke mogelijkheden te boven gaat". Mocht je twijfels hebben over je relatie, leg het maar in Gods hand, dan regelt Hij het verder wel voor je, en nog een laatste voorbeeld: het recept voor het leren om te spreken in tongen: begin met "eerst vergeving vragen, dan God vragen om vervulling met de Heilige Geest en dan beginnen met je mond te openen en God te loven in een willekeurige taal als het maar niet je moedertaal is of een andere taal die je kent".

Kortom: God gaat buiten en boven de mensen om.

Betonnen waarheden

Samenvattend: in de Beweging 'Als God renoveert', met haar Alpha-cursus, leest men de Bijbel letterlijk, heerst er een uitgesproken negatief mensbeeld en is God een God buiten en boven mensen. Hoe vlot en jolig soms het boek van Nicky Gumbel ook geschreven is.. mij doet het denken aan de Trouw-columnist Stevo Akkerman. Die maakte, op 4 december 2019 in zijn column 'Evangelisch', zijn lezers ervan bewust dat het "goed is te beseffen dat achter de evangelische laagdrempeligheid niet zelden bunkers schuilgaan, gevuld met betonnen waarheden."

TR
W
D
I
C
C
O
L
U
M
N.
M
N.